

Wad Anders dan in 2003

Een analyse van de intertemporele verschillen tussen de sociaaleconomische situatie in
het Waddengebied in 2003 en 2009

de
Coulissen

Door: M.W. Bosch MSc
Voor het RCW project Specialisatie en profilering
Waddenzeehavens
9 januari 2011

Wad anders dan in 2003

Deze rapportage is een update van Het rapport Wad Anders, Een duurzaam sociaal-economisch ontwikkelingsperspectief voor het Waddengebied, dat het ministerie van Economische zaken in 2003 uitbracht.

Sinds 2003 stonden Nederland en het Waddengebied niet stil in hun ontwikkeling. Op sommige vlakken liepen de ontwikkelingen parallel maar op andere gebieden liepen ze uit elkaar. Hieronder een korte beschrijving van de meest opvallende. Houd bij het interpreteren van de gegevens goed in de gaten dat er sinds 2003 in databases veranderingen in interpretatie van begrippen kunnen zijn geweest. Ook vond er in 2010 een gemeentelijke herindeling plaats, waarbij de gemeente Reiderland samen ging met de gemeenten Scheemda en Winschoten. Hierdoor kunnen cijfers enigszins afwijken. In de tabellen is aangegeven wanneer er sprake is van dergelijke verschillen. De cijfers over 2003 zijn afkomstig uit het rapport Wad Anders dat gepresenteerd is door het ministerie van Economische Zaken. Deze update hanteert de cijfers die in december 2010 in de databases aanwezig waren.

1. Demografische ontwikkelingen

Bevolkingsdichtheid en bevolkingsgroei (Tabel 1B en 1A)

In 2003 telde het Waddengebied 1,63% van de totale Nederlandse bevolking. In 2009 is dat nog 1,56%. Er woont dus een kleiner deel van de Nederlandse bevolking in het Waddengebied. Tussen 1993 en 2003 nam de totale bevolking van het Waddengebied nog toe, maar tussen 1999 en 2009 is al een daling te zien van 0,8%. Deze daling is grotendeels toe te schrijven aan de gemeenten Delfzijl (9,6%) en Den Helder (3,5%). Niet in alle gemeenten nam de totale bevolking af. Het Bildt groeide met zelfs 7,1%, terwijl Anna Paulowna en Wieringen groeiden met respectievelijk 3,5% en 4,0%.

In vergelijking tot de groeicijfers van tussen 1993 en 2003 valt het volgende op: De grote bevolkingsgroei op de Waddeneilanden en in de gemeenten Anna Paulowna en Eemsmond heeft zich niet doorgezet. Op Schiermonnikoog is de groei zelfs omgeslagen in een krimp van bijna hetzelfde percentage. De bevolking in de gemeente het Bildt is wel gestaag gegroeid, zelfs nog sterker dan tussen 1993 en 2003. Dit compenseert echter niet de achterblijvende bevolkingsgroei ten opzichte van het landelijk gemiddelde.

Tussen de 3 waddenprovincies bestaan ook opvallende verschillen. De bevolking van de Groningse wadengemeenten daalt sterk, terwijl de bevolking van de gehele provincie groeit. In Friesland zien we juist een groei in de wadengemeenten. Deze blijft wel achter bij de groei op provinciaal niveau. In de wadengemeenten van de Kop van Noord-Holland krimpt alleen de havenplaats Den Helder. De Kop van Noord-Holland als geheel kent wel een behoorlijke bevolkingsgroei, die hoger is dan het landelijk gemiddelde.

De bevolkingsdichtheid van de verschillende gemeenten groeit uiteraard mee met de bevolkingsgroei/-krimp. De cijfers laten zien dat de havenplaatsen van het Waddengebied duidelijk dichter bevolkt zijn dan het omliggende gebied. Met name de Waddeneilanden zijn dun bevolkt. Wad Anders merkt op dat aan de bevolkingsdichtheid duidelijk te zien is of het om een havengemeente gaat. Dit geldt echter niet voor Eemsmond. Dit is een rurale gemeente met kleinere dorpen.

Migratiestromen (Tabel 1C)

Alle gemeenten behalve Harlingen, Reiderland en Texel kennen een negatief vestigingsoverschot tussen 2006 en 2009. Harlingen is hierin de enige havenplaats met een positief vestigingsoverschot. De mensen vertrekken het meest uit de gemeenten Dongeradeel, Delfzijl en Den Helder. Ook het Bildt is geen populaire vestigingsplaats. Dit gegeven spreekt de bevolkingsgroei tegen. Tabel 1B gaat echter over een langere periode dan tabel 1C. Als Tabel 1B over de periode 2006-2009 zou spreken laat deze een bevolkingskrimp zien. Vanwege het 10-jarige interval dat Wad Anders koos voor de groeicijfers in tabel 1B, is ook in deze rapportage daarvoor gekozen. Het negatieve vestigingsoverschot maakt duidelijk dat in de toekomst de bevolkingsgroei in de Friese wadengemeenten waarschijnlijk ook in krimp zal omslaan.

Leeftijdsopbouw (Tabel 1D)

Het rapport Wad Anders stelt dat de leeftijdsopbouw in het Waddengebied ongeveer gelijk is aan die van Nederland. Sommige gemeenten zijn echter sterker vergrijsd, namelijk Schiermonnikoog, Delfzijl en de Marne. Trekken de lokale jongeren weg bij gebrek aan werk en opleiding of is het een gebrek aan enthousiasme van jonge mensen om in Delfzijl te gaan wonen?

De gemeenten Wûnseradiel en Anna Paulowna zijn juist een relatief jonge gemeenten. Echter, trends laten ook hier een stijgend percentage ouderen en dalend percentage jongeren zien. De ontwikkeling lijkt hier simpelweg wat achter te lopen.

2. Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt

Werkgelegenheid (Tabel 1E)

In 2008 beschikt het Waddengebied over 1,27% van het totaal aantal banen in Nederland. Dit percentage ligt lager dan de ongeveer 1,6% van het bevolkingsaandeel. Er zijn dus relatief minder banen beschikbaar in het Waddengebied ten opzichte van de rest van Nederland.

De werkgelegenheid groeit wel in het Waddengebied, maar minder snel dan in de rest van Nederland. In vergelijking met de groei (krimp dus) van de bevolking in het gehele gebied, zorgt de werkgelegenheidsgroei voor een betere positie van werkenden en werkzoekenden op de arbeidsmarkt.

Het grootste deel van de arbeidsplaatsen in het Waddengebied bevinden zich in de havenplaatsen. Hierbij moet worden opgemerkt dat ook de gemeenten Dongeradeel en Franekeradeel een groot deel van de arbeidsplaatsen voor hun rekening nemen, terwijl Eemsmond in verhouding maar een relatief laag aantal arbeidsplaatsen aanbiedt. Het belang van de havenplaatsen in de totale hoeveelheid banen neemt echter af; een trend die Wad Anders in 2003 ook al waar nam. Van de havenplaatsen groeide alleen in Harlingen het aantal arbeidsplaatsen.

Werkgelegenheidsstructuur (tabel 1 F)

Deze tabel is niet vergelijkbaar met de tabel uit het rapport Wad Anders. De gegevens die in Wad Anders zijn gebruikt zijn niet (meer) via de genoemde database te achterhalen. Om toch een idee te kunnen geven van de opbouw van de werkgelegenheid in het Waddengebied maakt deze rapportage een andere indeling. De gegevens in Tabel 1F komen uit de database Statline van het CBS. Deze database gebruikt verschillende onderzoeklijnen en databronnen voor zijn gegevens. Er kunnen dus verschillen zitten in de definiëring van de sectoren tussen de jaren. De inter-temporele verschillen in de werkgelegenheidsstructuur zijn hier misschien deels aan toe te schrijven. Helaas is op dit moment niet te achterhalen welk deel van de verschillen aan een afwijkende definiëring zijn toe te schrijven.

De verschillen in geval van de landbouw en industriële sectoren volgen echter de landelijke trend. Het aandeel in deze sectoren is in het Waddengebied wel groter dan landelijk, maar klein in verhouding tot het aandeel van de dienstverlenende sectoren.

Werkloosheid (Tabel 1I, 1K, 1G, 1H)

De werkloosheid in het Waddengebied nam iets toe sinds 2001 en ligt nog steeds boven het landelijk percentage. Dit is met name toe te schrijven aan de gemeenten het Bildt, Harlingen, Delfzijl en Oldambt. De Waddeneilanden kennen allemaal een lager dan gemiddeld percentage niet-werkende werkzoekenden.

13,4% van de potentiële beroepsbevolking in het Waddengebied ontvangt een uitkering. Dat is gelijk aan het percentage van 2002 en ligt 0,8 %-punt hoger dan het landelijk gemiddelde. Met name de Noord-Hollandse en Groningse havengemeenten kennen een hoog percentage uitkeringsontvangers. Ook de gemeente Reiderland valt op in dit opzicht.

Onder de niet-werkende werkzoekenden die in het Waddengebied wonen is het opleidingsniveau relatief laag ten opzichte van de rest van Nederland. Tabel 1G laat zien dat het percentage mensen dat een lagere opleiding dan VMBO heeft gedaan in het Waddengebied wel lager is dan het landelijk aandeel, dit percentage stijgt sinds 2003. Ongeveer de helft van de niet-werkende

werkzoekenden beschikt over een startkwalificatie (MBO-niveau 2, havo, vwo of hoger). In het Waddengebied steeg het aantal niet-werkende werkzoekenden met een startkwalificatie, maar niet zo snel als in de rest van Nederland.

Het CBS beschikt niet over gegevens over het besteedbaar inkomen na 2006. Het besteedbaar inkomen in het Waddengebied groeide sinds 2000, zelfs sterker dan het landelijk gemiddelde. Het Waddengebied liep het verschil met het landelijk gemiddelde dus enigszins in. De Groningse gemeenten hielpen hier echter niet bij. De inkomens in de gemeenten Wieringen, Schiermonnikoog en Wûnseradiel groeiden wel hard. Het gemiddelde besteedbare inkomen in het Waddengebied ligt ondanks de hoge groeipercentages lager dan het landelijk gemiddelde. De Noord-Hollandse Waddengemeenten wijken niet ver af van het landelijk gemiddelde. De havengemeenten in Groningen en Fryslân groeiden ongeveer met het provinciaal gemiddelde mee, terwijl Den Helder duidelijk achterblijft bij de groei van de Kop van Noord Holland.

3. Bedrijventerreinen

In 2009 kent het Waddengebied 2.912 ha aan bedrijventerreinen. Dat is een groei van 21% sinds 2003. Het percentage uitgegeven¹ hectare bedrijventerrein van de netto oppervlakte daalde van 56% tot 54,7%. Bij het aanleggen van nieuw bedrijventerrein moet hier zeker rekening mee gehouden worden. Merk op dat in de gegevens van 2009 ook bedrijventerreinen zijn opgenomen die nog niet als zodanig bestaan, maar waar al wel door de bevoegde instanties is besloten dat het gaat komen. Aan de aanleg ervan is nog niet noodzakelijkerwijs begonnen. Het is niet duidelijk of dat voor 2003 ook geldt. In Anna Paulowna weten we dat het bestuur besloot 2 grote industrieterreinen aan te leggen, maar men is hier nog niet aan begonnen. Voor Delfzijl geldt dit niet: grote delen bestaand industrieterrein liggen braak, wel 65% van de netto oppervlakte industrieterrein is nog uitgeefbaar².

De havengemeenten hebben, net als in 2003 de grootste oppervlakte aan bedrijventerrein., ongeveer 80%. Hierbij valt de gemeente Eemsmond op. Hier is 107,6 ha bedrijventerrein uitgegeven sinds 2008, terwijl er in de overige gemeenten niet zulke grootschalige ontwikkelingen zijn te zien.

---

¹ Uitgegeven = in gebruik bij particulieren

² Uitgeefbaar = nog aan te leggen of aangelegd, maar nog in bezit van overheidsinstantie

4. Conclusies

De duidelijkste veranderingen ten opzichte van het oorspronkelijke rapport Wad Anders:

- In het Waddengebied krimpt danwel stagneert de groei van de bevolking. De Groningse en Noord-Hollandse havenplaatsen krimpen het sterkst. De bevolkingskrimp in het Waddengebied komt niet overeen met de bevolkingsgroei als je kijkt naar de gemiddelden van de provincies als geheel.
- De gemeenten Delfzijl en Den Helder hebben erg hoge vertrekoverschotten. Dit is consistent met de bevindingen in 2003.
- De leeftijdsopbouw is aardig gelijk aan die van de rest van Nederland, net als in 2003.
- De werkgelegenheid groeide door sinds 2003, terwijl de totale bevolking kromp. Dit houdt een iets gunstigere situatie voor werkenden en werkzoekenden in. De groei van de werkgelegenheid blijft nog steeds achter bij die van de rest van Nederland.
- Het verschil in besteedbaar inkomen groeide sinds 2000 sterker dan het landelijk gemiddelde. Het grote verschil dat in 2000 nog bestond is voor een klein deel ingelopen.
- De werkloosheid in het Waddengebied is hoger dan het landelijk gemiddelde. De gemeenten Het Bildt, Dongeradeel, Franekeradeel, Harlingen, Delfzijl en Oldambt zijn hiervoor verantwoordelijk. Sinds 2001 is het verschil met de rest van Nederland groter geworden.
- In het Waddengebied zijn relatief minder hoger opgeleiden werkloos dan in de rest van Nederland. Een relatief kleiner deel van de werklozen heeft een startkwalificatie, maar dit is toch nog ongeveer de helft. Sinds 2003 is het percentage laag opgeleide werklozen hoger geworden. Dit is een landelijke trend.
- Van de 2.912 hectare bedrijventerrein in het Waddengebied is nog 1.320 hectare uitgeefbaar. Dat is ongeveer 2 procentpunt meer dan in 2003. Van deze 1.320 hectare ligt ruim 80% in de gemeenten Eemsmond en Delfzijl. Dit zijn ruimschoots de gemeenten met de meeste hectare bedrijventerrein.
- In 2008 brak de kredietcrisis uit. In 2010 resulteerde dat pas in effecten op de reële economie. De kredietcrisis beïnvloedt de cijfers in dit rapport dus minimaal.

Het Nationaal Zeehavenbeleid stelt dat zeehavens de ankers zijn van de economie. De (havengebonden) industrie levert relatief veel banen in het Waddengebied. Een groot deel van de bedrijventerreinen bevindt zich dan ook in de havengemeenten. Ondanks dat ongeveer 50% van de banen zich buiten de havengemeenten bevinden, bevindt de andere helft zich daar wel. Bovendien huisvesten bedrijven die zich wel bezighouden met het havenwezen (denk aan beveiliging, etc.) zich niet noodzakelijkerwijs in de havengemeenten. 50% is een groot deel van de werkgelegenheid. We kunnen dus stellen dat zeker in het Waddengebied de havens belangrijk zijn voor de economie.

Bijlage: Tabellen

op basis van cijfers in de databases in december 2010

Tabel 1A. Oppervlakte en bevolkingsdichtheid

	Land oppervlak (km ²)	Bevolkingsdichtheid, inwoners per km ²			
		1993	1996	2003	2009
Fryslân					
Ameland	58,8	56,2	58,3	61,1	59,0
Bildt, het	92,4	107	108,6	114,4	118,0
Dongeradeel	167,3	143,4	143,3	147,1	147,0
Ferwerderadiel	97,7	91	90,7	91,1	90,0
Franekeradeel	102,7	201,6	198,5	204,2	200,0
Harlingen	25,0	606,4	602,9	617,5	627,0
Schiermonnikoog	44,0	24,2	24,9	25,7	22,0
Terschelling	86,1	52	53,4	53,5	55,0
Vlieland	36,1	26,9	28,2	30,6	32,0
Wûnseradiel	158,5	72,1	73,3	75,2	75,0
Totaal	868,7	115,1	115,3	118,6	118,3
Groningen					
Delfzijl	133,2	233	230,4	217,1	201,0
Eemsmond	189,9	84,9	85,5	90,5	87,0
Marne, de	168,0	67,1	65,8	66,7	63,0
Reiderland	98,0	71,8	71,6	71,6	71,0
Totaal	589,1	111,2	110,4	109,3	103,2
Noord-Holland					
Anna Paulowna	74,6	170,1	179,6	187,3	190,0
Den Helder	45,3	1.346,30	1.333,60	1.321,60	1271,0
Texel	161,1	81,3	82,1	86,4	85,0
Wieringen	26,9	306,8	316,5	312,4	323,0
Totaal	307,9	310	311,6	313,6	305,5
Waddengebied	1765,6	147,6	147,7	149,3	145,9
Fryslân	3340,9	179,9	182,3	190,6	193,0
Groningen	2325,8	237,3	238,5	244,8	247,0
Kop van N-H	1082,7	319,8	327	343,1	340,0
Nederland	33728,6	449,9	457,4	478	489,0

Tabel 1B. Aantal inwoners per gemeenten (per 1 januari)

Gemeente	1993	1999	2003	2009	% groei 1993 - 2003	% groei 1999 - 2009
Fryslân						
Ameland	3.289	3.477	3.576	3.466	8,7	-0,3
Bildt, het	9.860	10.168	10.545	10.887	6,9	7,1
Dongeradeel	24.322	24.372	24.961	24.610	2,6	1,0
Ferwerderadiel	8.883	8.725	8.953	8.825	0,8	1,1
Franekeradeel	20.694	20.062	20.955	20.579	1,3	2,6
Harlingen	15.282	15.438	15.561	15.689	1,8	1,6
Schiermonnikoog	941	1.004	1.000	946	6,3	-5,8
Terschelling	4.591	4.761	4.723	4.740	2,9	-0,4
Vlieland	1.090	1.150	1.240	1.146	13,8	-0,3
Wûnseradiel	11.444	11.741	11.935	11.849	4,3	0,9
Totaal	100.396	100.898	103.449	102.737	3	1,8
Groningen						
Delfzijl	31.088	29.596	28.972	26.744	-6,8	-9,6
Eemmond	16.119	16.368	17.196	16.487	6,7	0,7
Marne, de	11.245	10.845	11.180	10.587	-0,6	-2,4
Reiderland	7.089	6.996	7.070	6.988	-0,3	-0,1
Totaal	65.541	63.805	64.418	60.806	-1,7	-4,7
Noord-Holland						
Anna Paulowna	12.660	13.670	13.940	14.155	10,1	3,5
Den Helder	61.149	59.590	60.026	57.526	-1,8	-3,5
Texel	13.006	13.343	13.825	13.691	6,3	2,6
Wieringen	8.207	8.343	8.358	8.674	1,8	4,0
Totaal	95.022	94.946	96.149	94.046	1,2	-0,9
Waddengebied	260.959	259.649	264.016	257.589	1,2	-0,8
Fryslân	603.998	621.222	639.787	644.811	5,9	3,8
Groningen	555.397	559.988	572.997	574.092	3,2	2,5
Kop van NH	337.181	351.061	361.764	368.174	7,3	4,9
Nederland	15.239.182	15.760.225	16.192.572	16.485.787	6,3	4,6

Tabel 1C. Vestigingsoverschot over de periode 1993-2009

Gemeente	vestigingsoverschot	vestigingsoverschot	vestigingsoverschot ³	vestigingsoverschot
	1993-1997	1998-2002	2002-2005	2006-2009
Fryslân				
Ameland	95	107	-149	-61
Bildt, het	93	307	405	-546
Dongeradeel	-376	179	-436	-1.250
Ferwerderadiel	-293	-30	-98	-260
Franekeradeel	-665	629	-568	-302
Harlingen	-14	179	-12	238
Schiermonnikoog	48	-13	-40	-41
Terschelling	151	-25	-62	-3
Vlieland	24	87	-117	-14
Wûnseradiel	-65	-136	-390	-301
Totaal	-1.002	1.284	-1.467	-2.540
Groningen				
Delfzijl	-1.404	-928	-1.149	-1.423
Eemsmond	-8	595	-555	-357
Marne, de	-401	194	-304	-540
Reiderland	-67	332	130	5
Totaal	-1.880	193	-1.878	-2.315
Noord-Holland				
Anna Paulowna	302	-111	-286	-35
Den Helder	-1.628	-474	-1.479	-1.598
Texel	197	255	-172	125
Wieringen	137	-99	223	-28
Totaal	-992	-429	-1.714	-1.536
Totaal				
Waddengebied	-3.874	1.048	-5.059	-6.391

Vestigingssaldo:

Vestiging in een betreffende gemeente in die periode minus het vertrek uit diezelfde gemeente naar een andere gemeente in dezelfde periode

³ Berekening vestigingsoverschotten in laatste 2 kolommen: (aantal gevestigde personen in 2002+aantal gevestigde personen in 2003+aantal gevestigde personen in 2004+aantal gevestigde personen in 2005)-(aantal vertrokken personen in 2002+aantal vertrokken personen in 2003+aantal vertrokken personen in 2004+aantal vertrokken personen in 2005). De laatste kolom is op dezelfde manier berekend, maar dan met de jaartallen waar die kolom over gaat. Het is niet zeker of de laatste twee

Tabel 1D. Opbouw van de bevolking (0-19, 20-64, 65+) in %.

Gemeente	0-19			20-64			65+		
	2002	2005	2009	2002	2005	2009	2002	2005	2009
Fryslân									
Ameland	25,4	23,6	23,3	61,8	62,3	60,5	12,9	14,1	16,2
Bildt, het	26,2	26,7	25,5	59,7	59,1	59,3	14,1	14,2	15,2
Dongeradeel	26,9	26,4	25,5	58,8	58,4	57,7	14,2	15,1	16,8
Ferwerderadiel	26,2	26,6	25,8	60,5	59,9	59,5	13,2	13,5	14,7
Franekeradeel	26	25,7	24,8	60,1	60,1	59,4	13,9	14,2	15,9
Harlingen	25	24,7	23,7	60,4	60,3	58,9	14,6	15,0	17,4
Schiermonnikoog	20,7	19,7	19,8	61,7	61,5	58,2	17,7	18,9	22,0
Terschelling	21,8	21,7	20,8	63,8	62,5	61,8	14,4	15,8	17,4
Vlieland	24,4	23,0	23,5	64,2	64,1	60,6	11,3	12,9	15,9
Wûnseradiel	27,8	27,2	26,3	60,1	60,0	59,8	12,2	12,8	13,9
Totaal	26	25,7	24,8	60,1	59,8	59,1	13,8	14,4	16,1
Groningen									
Delfzijl	23,8	23,1	22,0	59,7	59,5	58,2	16,5	17,3	19,8
Eemsmond	26	25,2	24,9	59,3	59,5	58,6	14,6	15,3	16,5
Marne, de	25,1	24,3	22,7	59,9	60,3	59,1	15,1	15,4	18,2
Reiderland	20,6	20,7	20,5	62,2	62,0	62,2	17,1	17,3	17,3
Totaal	24,3	24,6	22,7	59,9	59,9	58,9	15,8	16,4	18,3
Noord-Holland									
Anna Paulowna	27,3	27,4	26,3	62,1	61,3	60,7	10,1	11,3	13,0
Den Helder	24	23,4	22,3	62,3	62,3	61,9	13,4	14,2	15,8
Texel	24,6	24,6	23,7	59,9	60,5	59,6	14	14,9	16,7
Wieringen	23,7	23,5	22,7	60,6	60,4	59,6	14,7	16,1	17,8
Totaal	24,7	24,2	23,1	62,1	61,7	61,2	13,2	14,1	15,7
Waddengebied	25,1	24,7	23,7	60,8	60,5	59,8	14,1	14,8	16,5
Fryslân	25,5	25,2	24,6	60,1	59,9	59,3	14,4	14,9	16,1
Groningen	23	22,9	22,4	62,6	62,6	62,2	14,4	14,6	15,4
Kop van N-H	25,5	25,6	24,8	62,3	61,8	60,9	12,2	12,6	14,3
Nederland	24,3	24,5	23,9	62,4	61,5	61,1	13,7	14,0	15,0

Tabel 1E. Aantal banen (fulltime + parttime) per gemeenten 1996 – 2009

Gemeente	1996	2002	2009	%- groei 1996 - 2002	% groei 2002 - 2009
Fryslân					
Ameland	1.547	1.844	2.010	19,2	9,0
Bildt, het	2.516	3.037	3.560	20,7	17,2
Dongeradeel	8.864	9.665	10.370	9,0	7,3
Ferwerderadiel	2.401	2.535	2.890	5,6	14,0
Franekeradeel	7.033	7.583	8.040	7,8	6,0
Harlingen	5.578	5.808	6.440	4,1	10,9
Schiermonnikoog	444	569	570	28,2	0,2
Terschelling	1.920	2.447	2.380	27,4	-2,7
Vlieland	631	671	610	6,3	-9,1
Wûnseradiel	3.491	3.829	4.060	9,7	6,0
Totaal	34.425	37.988	40.930	10,4	7,7
Groningen					
Delfzijl	13.584	13.564	12.380	-0,1	-8,7
Eemsmond	4.762	5.213	5.010	9,5	-3,9
Marne, de	3.188	3.345	3.520	4,9	5,2
Reiderland	1.219	1.402	1.370	15,0	-2,3
Totaal	22.753	23.524	22.280	3,4	-5,3
Noord-Holland					
Anna Paulowna	3.413	4.102	3.550	20,2	-13,5
Den Helder	28.729	27.038	26.050	-5,9	-3,7
Texel	6.043	6.789	6.970	12,3	2,7
Wieringen	2.169	2.288	2.410	5,5	5,3
Totaal	40.354	40.217	38.980	-0,3	-3,1
Waddengebied	97.532	101.819	102.190	4,3	0,4
Fryslân	231.245	274.916	291.710	18,9	6,1
Groningen	228.415	267.307	271.000	17,0	1,4
Kop van NH	129.547	139.311	150.560	7,5	8,1
Nederland	6.435.355	7.618.350	8.032.080	18,4	5,4
% Wadengeb. / NL	1,52	1,34	1,27		

Tabel 1F. Aantal banen van werknemers naar sector⁴

Sector	aantal		% van totaal		groei
	2002	2009	2002	2009	2002-2009
Land-, bosbouw, visserij	2.440	2.300	2,8	2,5	-5,7
Industrie	10.560	10.470	12,2	11,5	-0,9
Delfstoffenwinning	x	860	x	0,9	x
Commerciële dienstverlening	32.100	36.360	37,0	40,0	13,3
Niet-commerciële dienstverlening	34.350	36.540	39,6	40,2	6,4
Totaal aantal banen in Waddengebied	86.700	90.930	100,0	100,0	

Tabel 1G. Opleidingsniveau Niet werkende Werkzoekenden⁵

	Waddengebied				Nederland			
	2003	aantal 2009	percentage 2003	percentage 2009	2003	aantal 2009	percentage 2003	percentage 2009
< vbo	1.501	1.899	14,6	17,7	118.879	123.492	18,7	22,9
vbo mavo	3.794	3.413	37,0	31,9	204.461	143.820	32,2	26,7
mbo havo								
vwo	3.750	4.307	36,6	40,2	195.341	184.803	30,8	34,3
hbo	859	831	8,4	7,8	69.463	63.288	10,9	11,7
wo	230	158	2,2	1,5	34.909	23.733	5,5	4,4
nb	126	95	1,2	0,9	12.155	323	1,9	0,1
TOTAAL	10.260	10.703	100	100	635.208	539.459	100	100

Niet werkende werkzoekenden (NWW'ers): Totaal aantal ingeschreven personen welke bij inschrijving geen werk hebben, of minder dan 12 uur per week werken. Voorwaarde is dat de personen werk zoeken voor meer dan 12 uur per week.

⁴ In deze tabel ontbreken en aantal banen van werknemers. Het CBS moet voldoen aan anonimiteitsregels, waardoor met name in de sectoren Delfstoffen, Landbouw en Industrie niet bekend is om hoeveel banen per gemeente het hier gaat. Het CBS mag om deze reden over 2002 niet bekend maken hoeveel banen van werknemers er in de Delfstoffensector waren in het Waddengebied. Ook kan in deze tabel een intertemporeel verschil zijn ontstaan door veranderde indeling van de sectoren. Neem veranderingen dus met een korrel zout.

⁵ Voor 2009 waren geen gegevens beschikbaar over de gemeente Reiderland. Deze is in 2010 samen gegaan met de gemeenten Winschoten en Scheemda tot de gemeente Oldambt. De database waar deze gegevens uit afkomstig zijn geeft alleen de gegevens over de gemeente Oldambt. Deze gegevens zijn verwerkt in de tabel voor 2009.

Tabel 1H. Gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden (euro per jaar)

Gemeente	1998	2000	2004	2006	% groei 1998-2000	% groei 2004-2006	% groei 2000-2006
Fryslân							
Ameland	23.100	23.700	26.500	27.800	2,6	4,9	17,3
Bildt, het	21.300	22.400	25.100	28.300	5,2	12,7	26,3
Dongeradeel	21.300	22.900	25.200	27.900	7,5	10,7	21,8
Ferwerderadiel	22.600	23.400	26.600	28.800	3,5	8,3	23,1
Franekeradeel	21.100	22.600	25.500	28.200	7,1	10,6	24,8
Harlingen	20.500	22.400	24.800	27.600	9,3	11,3	23,2
Schiermonnikoog	22.200	21.900	25.700	29.200	-1,4	13,6	33,3
Terschelling	23.800	25.600	27.500	31.000	7,6	12,7	21,1
Vlieland	24.800	25.600	26.700	29.200	3,2	9,4	14,1
Wûnseradiel	22.000	23.900	26.500	30.400	8,6	14,7	27,2
Totaal	21.549	23.036	26.010	28.840	6,9	10,9	25,2
Groningen							
Delfzijl	22.100	23.300	26.100	28.200	5,4	8,0	21,0
Eemsmond	20.400	22.200	24.800	26.800	8,8	8,1	20,7
Marne, de	21.600	23.200	24.700	27.600	7,4	11,7	19,0
Reiderland	20.000	21.500	22.700	24.900	7,5	9,7	15,8
Totaal	21.344	22.788	24.575	26.875	6,8	9,4	17,9
Noord-Holland							
Anna Paulowna	24.800	25.500	27.800	30.800	2,8	10,8	20,8
Den Helder	22.000	23.600	25.900	27.800	7,3	7,3	17,8
Texel	22.300	24.100	26.000	29.200	8,1	12,3	21,2
Wieringen	23.500	25.100	32.000	34.500	6,8	7,8	37,5
Totaal	22.543	24.053	27.925	30.575	6,7	9,5	27,1
Waddengebied	21.870	23.355	26.170	28.763	6,8	9,9	23,2
Fryslân	22.000	23.600	26.500	28.900	7,3	9,1	22,5
Groningen	21.200	22.800	25.900	27.800	7,5	7,3	21,9
Kop NH	24.100	26.000	28.800	31.400	7,9	9,0	20,8
Nederland	23.900	25.900	29.000	31.100	8,4	7,2	20,1

Besteedbaar inkomen: Het bruto-inkomen verminderd met de premies sociale zekerheid en andere betaalde overdrachten (o.a. alimentatie voor ex-partner) en de loon-, inkomsten- en vermogensbelasting

Tabel 11. Niet-werkende werkzoekenden absoluut en in relatie tot de potentiële beroepsbevolking

Gemeente	1996		2001		2009	
	abs	%	abs.	%	abs	%
Fryslân						
Ameland	274	12,0	134	5,6	76	3,4
Bildt, het	1.345	20,4	688	10,2	384	5,4
Dongeradeel	713	4,5	390	2,4	798	5,0
Ferwerderadiel ⁶	1.663	18,8	818	13,8	254	4,4
Franekeradeel	648	4,8	322	2,4	705	5,2
Harlingen	1.191	11,7	703	6,8	681	6,7
Schiermonnikoog	81	12,5	37	5,5	22	3,8
Terschelling	330	9,8	174	5,3	63	2,0
Vlieland	89	11,2	42	5,0	17	2,3
Wûnseradiel	639	8,3	261	3,3	278	3,5
Totaal	6.973	11,5	3.569	5,3	3278	4,9
Groningen						
Delfzijl	1.093	5,3	700	3,7	1.291	7,5
Eemsmond	672	6,3	433	4,0	478	4,5
Marne, de	2.502	35,0	1.414	19,5	336	4,9
Reiderland ⁷	615	13,0	409	8,7	2.241	8,6
Totaal	4.882	11,3	2.956	7,0	4.346	7,2
Noord-Holland						
Anna Paulowna	475	5,1	197	2,1	178	1,9
Den Helder	3.850	9,2	1.993	4,9	1.661	4,2
Texel	725	8,3	375	4,2	265	3,0
Wieringen	325	5,8	134	2,4	126	2,2
Totaal	5.375	9,6	2.699	4,9	2230	4,1
Waddengebied	17.230	10,8	9.224	5,6	9.854	6,1
Fryslân	42.504	10,4	23.436	5,6	22.105	5,2
Groningen	45.795	11,9	26.186	6,7	22.890	5,8
Kop van NH	26.350	11,1	12.339	5,1	6649	2,7
Nederland	860.000	8,1	488.428	4,5	507.796	4,6

⁶ Gebaseerd op percentage van bevolking, aangezien de omvang van de potentiële beroepsbevolking niet bekend is.

⁷ Cijfers over de gemeente Oldambt in 2009

Tabel 1J.Potentiële beroepsbevolking

Gemeente	1993	2001	2009	% groei 1993-2001	% groei 2001-2009
Fryslân					
Ameland	2154	2402	2237	11,5	-6,9
Bildt, het	6510	6861	7124	5,4	3,8
Dongeradeel	15846	16417	15872	3,6	-3,3
Ferwerderadiel	5820	5987	5793	2,9	-3,2
Franekeradeel	13523	13844	13475	2,4	-2,7
Harlingen	10263	10414	10198	1,5	-2,1
Schiermonnikoog	621	679	582	9,3	-14,3
Terschelling	3306	3308	3177	0,1	-4,0
Vlieland	768	820	743	6,8	-9,4
Wûnseradiel	7504	7952	7844	6,0	-1,4
Totaal	66315	68684	67045	3,6	-2,4
Groningen					
Delfzijl	21480	19112	17180	-11,0	-10,1
Eemsmond	10522	11179	10731	6,2	-4,0
Marne, de	7176	7438	6872	3,7	-7,6
Reiderland	4746	4691	4703	-1,2	0,3
Totaal	43924	42420	39486	-3,4	-6,9
Noord-Holland					
Anna Paulowna	8760	9544	9541	8,9	>0,1
Den Helder	42411	41199	39158	-2,9	-5,0
Texel	8589	9086	8970	5,8	-1,3
Wieringen	5505	5582	5639	1,4	1,0
Totaal	56505	55867	53767	-1,1	-3,8
Waddengebied	166744	166971	160298	0,1	-4,0
Fryslân	401895	423501	423183	5,4	-0,1
Groningen	382793	391475	393454	2,3	0,5
Kop van Noord-Holland	232669	245900	247440	5,7	0,6
Nederland	10462594	10908323	11090914	4,3	1,7

Potentiële beroepsbevolking: bevolking in de leeftijd van 15 tot 65 jaar.

Tabel 1K. Uitkeringsgerechtigden (WW, WAO/AAW en ABW)
(absoluut en als percentage van de potentiële beroepsbevolking)

Gemeente	1996		2002		2009	
	abs	in %	abs	in %	abs	in %
Fryslân						
Ameland	360	15,8	255	10,6	250	11,2
Bildt, het	1.285	19,5	953	13,9	860	12,1
Dongeradeel	3.065	19,2	2.220	13,5	2160	13,6
Ferwerderadeel	1.040	17,8	733	12,2	630	10,9
Franekeradeel	2.300	17,2	1.798	13,0	1720	12,8
Harlingen	2.215	21,8	1.573	15,1	1350	13,2
Schiermonnikoog	115	17,8	78	11,4	60	10,3
Terschelling	435	13,0	285	8,6	230	7,2
Vlieland	115	14,4	85	10,4	50	6,7
Wûnseradiel	1.145	14,9	843	10,6	750	9,6
Totaal	12.075	18,1	8820	12,8	8.060	12,0
Groningen						
Delfzijl	4.155	20,1	2.980	15,6	2570	15,0
Eemsmond	1.930	18,1	1.473	13,2	1610	15,0
Marne, de	1.270	17,8	988	13,3	950	13,8
Reiderland	1.105	23,3	913	19,5	1080	23,0
Totaal	8.460	19,6	6353	15,0	6.210	15,7
Noord-Holland						
Anna Paulowna	1.205	13,0	928	9,7	880	9,2
Den Helder	7.480	17,9	5.753	14,0	5870	15,0
Texel	1.400	16,1	1.040	11,4	1170	13,0
Wieringen	905	16,0	682	12,2	650	11,5
Totaal	10.990	16,8	8.402	12,8	8.570	13,5
Waddengebied	31.525	18,0	23.574,50	13,4	22.840	13,4
Fryslân	72.175	17,7	54.383	12,8	53.380	12,6
Groningen	74.655	19,4	55.908	14,3	57.910	14,7
Kop van Noord-Holland	37.100	15,6	33.012	13,4	30.350	12,3
Nederland	1.739.965	16,4	1.348.875	12,4	1.398.990	12,6

Potentiële beroepsbevolking: Het aantal inwoners in de leeftijd van 15 tot en met 64 jaar

WW : Werkloosheidswet

WAO : Wet op de arbeidsongeschiktheidsuitkering

AAW : Algemene Arbeidsongeschiktheidswet

ABW : Algemene bijstandswet

Tabel 1L. Bedrijventerreinen, oppervlaktes (ha)

Gemeente	Netto oppervlakte		Uitgegeven		Uitgeefbaar		Uitgifte vorig jaar
	2003	2009	2003	2009	2003	2009	
Fryslân							
Ameland	19	20	17	17,5	2	2,5	0
Bildt, het	47	47,1	40	45,1	7	2	0
Dongeradeel	101	112,6	88	109,1	13	3,5	2,6
Ferwerderadeel	25	27,5	20	21,2	5	6,3	0,8
Frankeradeel	98	120,8	76	83,5	22	37,4	2,3
Harlingen	233	228,5	159	194	74	34,5	2,2
Schiermonnikoog	4	3,5	4	3,5	0	0	0
Terschelling	2	8	2	7,8	0	0,2	0,5
Vlieland	5	5,7	4	4,7	0	1	0
Wûnseradiel	30	36,6	26	30,8	3	5,8	0
Totaal	562	610,3	436	517,2	126	93,1	8,4
Groningen							
Delfzijl	752	1235,5	377	430,9	376	804,6	0
Eemsmond	631	631	200	369	431	262	107,6
Marne, de	55	58,9	41	48,2	15	10,7	0,5
Reiderland	40	37,6	20	21,3	20	16,3	0
Totaal	1.478	1.963	637	869,4	841	1.093,6	108,1
Noord-Holland							
Anna Paulowna	8	91	5	6,0	2	85	0
Den Helder	189	189,4	152	148,2	38	41,3	0,7
Texel	43	40,6	43	35,1	0	5,5	4
Wieringen	17	18	14	17	3	1	1
Totaal	257	339,0	214	206,3	43	132,8	16
Totaal Waddengebied	2.296	2.912	1.287	1.593	1.009	1.320	133